

Neca Jovanov

ADALÉK A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁS ELMÉLETÉNEK KIALAKÍTÁSÁHOZ

Az öniszervezés több jelentésű, egyetemes kategória, és ezért több szempontból (filozófiai, szociológiai, szociális, gazdasági, eszmei, politikai, jogi, erkölcsi, pszichológiai stb.) is meg kell vizsgálni. Ilyen rövid szövegben azonban lehetetlen az öniszervezésről valamennyi tudományág szempontjából átfogó értékelést adni. Írásomban az öniszervezés elméleti kérdéseire szorítkozom és ilyen vonatkozásban próbálom meghatározni az öniszervezés ismérveit. A következő kérdésre kísérek meg elméleti választ adni: Mi is tulajdonképpen az öniszervezés és melyek a leglényegesebb ismertetőjegyei? Írásomban tehát az elméleti öniszervezésről, ennek tipikus jegyeiről, illetve a gyakorlati öniszervezésről lesz szó.

1. Az öniszervezés a munkásosztály¹ forradalmi, politikailag szervezett mozgalma, amelynek a munkásosztály felszabadulása, a termelőszközöktől való elidegenülésének megszüntetése a célja. Az öniszervezésnek ez a meghatározása a következőket foglalja magába. Először az öniszervezés a szó szoros értelmében történelmi folyamat, s így a tartama sem határozható meg, nem korlátozható egy, kettő vagy több évtizedre. Másodsor, ennek a történelmi folyamatnak legfőbb hordozója és tényezője a munkásosztály. Ugyanis a munkásosztály felszabadításáról; politikai, szociális, gazdasági, eszmei stb. elidegenülésének megszüntetéséről és a kizsákmányolás, az előnyös helyzet, a manipuláció, az uralkodó rétegek és más osztályok uralkodásának megszüntetéséről van szó. (Marx szerint is a munkásosztálynak egyedül kell elvégeznie saját felszabadítását.) Harmadsor pedig a munkásosztály csak akkor lehet az elidegenítés megszüntetésének hordozója, ha politikailag is szervezett. Ebből a tényből következik pontos felelet arra is, hogy miért van szükség az öniszervezésben a munkásosztály politikai szervezeteire, mindenekelőtt a Kommunista Szövetségre, mint a munkásosztály eszmei-politikai és forradalmi élgárdájára és a szakszervezetre, a munkásosztály tömeges politikai osztályszervezetére.

A Kommunista Szövetség (tagságát tekintve viszonylag kislétszámú szervezet), a munkásmozgalom eszmei-politikai élcsapata, a mozgalom

forradalmi magva, belülről fejleszti a mozgalmat, miáltal a munkásosztály politikai mozgalmának forradalmi jelleget kölcsönöz. Ezért a Kommunista Szövetség nem rendelhető sem alá, sem fölé a munkásosztály politikai mozgalmának. A Kommunista Szövetség a munkásmozgalom alkotó része, forradalmi magva, ténykedését belülről fejti ki a munkásosztály öngazgatásért folyó politikai mozgalmában, mert csak így teheti a politikai harcot forradalmivá a munkásosztályt, az egész társadalmat és az egyént is felszabadító mozgalommá.

A szakszervezet tömeges, autentikus munkás- és osztály szervezet. A szakszervezet azonban az öngazgatásért folytatott harcban politikailag nem csak a munkásosztályt, hanem eszmei és szociális szövetségeseit is szervezetbe tömöríti. A szakszervezet tehát a munkásosztály tömeges politikai mozgalmát az öngazgatás és az elidegenítés megszüntetésének szervezett politikai mozgalmává teszi, a Kommunista Szövetséggel együtt annak forradalmi jellegét is megadva.

A Kommunista Szövetség és a szakszervezet tehát mint a munkásosztály politikai szervezetei, a munkásosztály politikai mozgalmát, az öngazgatásért folytatott harcát, politikailag szervezett, forradalmi és tömeges mozgalommá teszik.

Az öngazgatás történelmi, hatalom-átalakulási folyamat. Lényege pedig, hogy az állam és párt, az állami bürokrácia, illetve az állami és politikai funkcionáriusoknak a „munkásosztály nevében” gyakorolt hatalmát közvetlenül a munkásosztály, a dolgozók veszik át, megindítva ezzel az osztály- és munkásosztály megszűnését is.

Ez a folyamat tulajdonképpen a munkásosztály társadalmi hatalmának átalakulási folyamata. Az állam- és pártvezető személyiségek, vagyis az állam- és pártbürokrácia által gyakorolt munkáshatalmat a munkásosztályra, a dolgozókra ruhazza. A munkásosztály társadalmi hatalma, ily módon a politikai és öngazgatási szervezetek, a dolgozók öngazgatási szerveződése által jut kifejezésre. A munkásosztály társadalmi hatalma pedig csak akkor lehet igazán forradalmi, történelmileg igazolt, a munkásosztályra, az egész társadalomra és az egyénre nézve is az elidegenítést megszüntető mozgalom, ha a társadalmi hatalom (1) a munkásosztály politikailag szervezett forradalmi mozgalma, (2) a dolgozók politikai és öngazgatási szerveződése (3) társadalmi és hatalmi rendszere lesz. A munkásosztály társadalmi hatalma sorsszerűen kapcsolódik az öngazgatás társadalmi hatalmához. Az öngazgatók társadalmi hatalmának megalapozása, politikai és öngazgatási szervezeteiknek, intézményeiknek létrehozása és ezeknek a munkásosztály hatalmi rendszerébe való bekapcsolódása nélkül nem teremthető meg a munkásosztály tényleges, történelmileg is igazolt társadalmi hatalma sem.

Ilyen értelemben az öngazgatás a munkásosztály forradalmi, szervezett politikai mozgalma, amely megszünteti a társadalom további polarizálódásának, ellentétes csoportok kialakulásának lehetőségeit. Megszünteti a társadalom két csoportra a termelőeszközök tulajdonosaira, ill. a vezetők, valamint a bérmunkások csoportjára való felosztást is. Az ön-

igazgatás által megszűnik a társadalmi rétegződés, amely a társadalmat két alapvető rétegre, a hivatásos vezetőkre, irányítókra és az általuk irányított tömegekre osztotta. A forradalmi munkásosztály szervezett politikai akciójával felülkerekedik a társadalom osztálystruktúráján, megakadályozza az osztálytársadalom továbbfejlesztését, s ezzel mint osztályt, önmagát is megszünteti. A munkásosztály tehát a saját felszabadításáért küzdve, az egész társadalmat és általában az embert is felszabadítja, hogy megteremtse a szabad termelők társulását.

Ebből kifolyólag az öngazgatásról úgy is szólhatunk mint a szabad termelők társulását kialakító történelmi folyamatról. Termelőnek nevezünk minden embert aki a társadalmi termelőeszközökkel közvetve vagy közvetlenül nagyobb értéket állít elő, mint amennyit a munkafolyamatba befektetett. A dolgozó, illetve a termelő fogalma ezáltal kiterjed mindazokra, akik részt vesznek a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközökkel végzett munkában és irányításában, az új értékek megteremtésében. A termelő munkája révén jogot formál arra, hogy ne csak a saját, de a közös munka feltételeiről és eredményeiről is döntsön, mindenekelőtt pedig az új társadalmi értékek megteremtéséről, a jövedelemszerzésről, az újonnan előteremtett érték elosztásáról, tehát általában a termelésről és a javak elosztásáról.

Az öngazgatás tehát a szabad termelők társulásának történelmi folyamata is. Ez annyit jelent, hogy csupán a társulás gyökerei, kezdete, fejlődési intenzitása, sikerei és fogyatékoságai határozhatók meg pontosan, nem állapítható meg azonban előre, hogy mennyi időt vesz igénybe a társulás, vagyis nem határozható meg, mikor ér véget.

A történelmi folyamatnak minősített öngazgatás ezek szerint, nemcsak a burzsoázia munkásosztály feletti hatalmát, hanem általában az emberek egymás feletti hatalmát is megszünteti. Az öngazgatás a személyiség felszabadításának, a társadalmi kohézió folyamata, az embereknek a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló, öngazgatási társadalmi szerveződése. Az öngazgatás a társadalmi integráció állandó folyamata. Mordozói az öngazgatási szervezetekbe tömörült emberek, továbbá pedig a tőlük elidegenült erő — hatalmi központok. Az ilyen értelemben vett öngazgatás csupán a szocialista fejlődés legvégén törvényszerű jelenség. Megvalósítása elsősorban a társadalom vezető erői és eszmei-szociális szövetségei, azaz a politikai és öngazgatási szervezetekbe tömörült dolgozók adott, (vagy az általuk megteremtett) történelmi feltételek közepette folytatott akciójának eredménye.

2. Az öngazgatás egyidejűleg, a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló, reális társadalmi-gazdasági viszonyok szerves része. A munka és a társadalmi termelőeszközök irányításának folyamatában az öngazgatás tehát az emberek közötti igazi, (és kevésbé formális-jogi) intézményesített viszony. Más szóval az öngazgatás magába foglalja a termelési viszonyok sajátos lényegét is, amelyet a munkásosztálynak a saját felszabadításáért folytatott szervezett forradalmi mozgalma és a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló hatalmi rendszere jellemez.

Az öngazgatás, úgy mint reális, öngazgatási, társadalmi-gazdasági viszonyok integrális rendszere egyaránt kifejezésre jut a társadalmi szervezés minden fokozatán, a hatalom területi, horizontális és vertikális megszervezésében. A reális öngazgatási, társadalmi-gazdasági viszonyok alapját a termelőeszközök társadalmi tulajdonjoga képezi, amely egészében is meghatározza a társadalmi viszonyok jellegét. Ez azt jelenti, hogy az öngazgatás és az öngazgatáson alapuló társadalmi-gazdasági viszonyok megteremtése, az öngazgatási eszme, politika, tudomány, művelődés stb. is attól függ, hogy milyen mértékben képeznek a termelőeszközök társadalmi tulajdont.

3. Az öngazgatás a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló társadalmi rendszer, a munkásosztály hatalmi rendszere. Az öngazgatásnak az utóbbi értelmezése a következőket foglalja magába:

1) A különböző szervezetek, közösségek és intézmények² sokasága létezik, amelyek egységes rendszert alkotnak és ez teszi az öngazgatást is egységes rendszerré.

2) Az öngazgatási szervezetek, közösségek és intézmények tevékenységüket és szerepüket illetően n y i t o t t szervezetek, egymást kiegészítő, feladatuk teljesítésében és jövedelemszerzésükben egymástól függő, egymással kapcsolatban álló szervezetek.

3) Vagyis a szervezetek, közösségek és intézmények nem egymástól elzárkózó tengeri szigetek, melyeknek lakosai csak utasként érintkeznek, a természeti viszonyoktól és az utasok számától függően kisebb vagy nagyobb hajókkal közlekednek, hanem olyan szigetek, amelyek sokoldalú kapcsolatot tartanak fenn és jövedelemszerzésükben is egymástól függenek.

4) A funkcionális és területi, valamint a horizontális és vertikális társadalmi szerveződés minden fokozatán a különböző szervezetek, közösségek és intézmények sokaságát találjuk, amelyek a küldöttrendszer és öngazgatás által összefüggő társadalmi rendszert alkotnak.

5) Ezekben a szervezetekben a munkásság van többségben, a kulcsfontosságú tisztségeket is munkások töltik be. A munkások döntően befolyásolják és ellenőrzik a határozatok valóra váltását, ezáltal pedig az egész társadalmi rendszer és szervezetei, közösségei, intézményei is a dolgozók kezében vannak.

6) Mint rendszer, mint társadalmi berendezés az öngazgatás mindezekelőtt a *munkásosztály hatalmát jelenti*. Ezt a hatalmat a munkásosztály szociális, eszmei és politikai szövetségeseivel együtt gyakorolja, sőt „megosztja”.

7) Az öngazgatás a munkáshatalom alkotórésze. Ennek a rendszernek sejtjei a társadalom öngazgatási, gazdasági és politikai szerveződésének legalján is megtalálhatók. A funkcionális alapsejt a társultmunka-alapszervezete, a területi alapsejt pedig a helyi közösség és a község. Ezekből a sejtekből fejlődnek ki és épülnek fel a küldöttrendszer által a többi szervezetek, közösségek és intézmények, az egész társadalmi rendszer is. A társultmunka-alapszervezetei, a helyi közösségek és községek azok a

sejtek, amelyek a küldöttrendszer révén az össz jugoszláv öngazgatási, gazdasági és politikai rendszert képezik, más szóval ezekből épül fel Jugoszlávia öngazgatási, politikai és gazdasági rendszere. A munkásosztály hatalmi rendszerének öngazgatási sejtjeiben összpontosul a legnagyobb társadalmi hatalom, ezekben a sejtekben gyakorolják a dolgozók a legnagyobb mértékben öngazgatási, valamint politikai jogukat és teljesítik kötelességeiket. Az által, hogy döntően befolyásolják az alapsejtek (a társultmunka-alapszervezetek, helyi közösségek és községek) tevékenységeit, lényegében a dolgozók határozzák meg azt is, hogy milyen társadalmi hatalom illeti meg a többi szervezetet, közösséget és intézményt, vagyis minden szinten a dolgozók döntenek a társadalmi (főként gazdasági és politikai) hatalomról.³

8) Az öngazgatás ezáltal túlnőtte azt a korábbi fejlődési szakaszt, amikor a dolgozók csak azokban a munkaszervezetekben gyakorolhatták öngazgatási jogukat, amelyekben alkalmazásban voltak, míg a hatalom magasabb fokozataira, az állami szervekre, politikai-területi hatalom megszervezésére gyakorolt befolyásuk kevésbé jutott kifejezésre.

9) Az öngazgatás úgy működik, mint a totális felszabadulásra törekvő ember, akinek létszükséglete a termelőeszközök társadalmi tulajdonjoga. Az öngazgatás tehát emberi szervezet módjára funkcionál. A szervezet egyes részei viszonylag önállóan is működhetnek, de a szervezet egysége tekintetében egymást kiegészítik, szerepük összefüggő. A szervezet vérkeringése egységes. Az ütőer a küldöttrendszer, a vér mennyiségét, minőségét és körforgásának intenzitását meghatározó szívet pedig az alapsejtek, a társultmunka-szervezetekbe tömörült dolgozók, valamint a helyi közösségek, községek szervezeteibe tömörült polgárok képezik. Az agy szerepét (amely az akciókat irányítja és az egész társadalmi rendszert fejleszti) az öngazgatásilag és politikailag szervezett munkásosztály tölti be.

10) A termelőeszközök társadalmi tulajdonjoga az alap, amelyből az öngazgatás, mint integrális társadalmi rendszer kifejlődött. Ez a tulajdonjog képezi a termelési viszonyok alapját. Az öngazgatásnak tehát előfeltétele a termelőeszközök társadalmi tulajdona és az emberek egymás közötti viszonya, amit ugyancsak a társadalmi tulajdonban lévő termelőeszközökkel szemben elfoglalt helyzetük határoz meg. Kulcsfontosságú tehát az emberek közötti viszony a munka és termelőeszközök irányításában, méginkább pedig az új értékek termelésében, a jövedelem szerzésben és elosztásában. Az öngazgatás célja, hogy egyrészt maguk a dolgozók, másrészt pedig küldötteik révén a szervezetekben, közösségekben és intézményekben közvetlenül részt vállaljanak a termelőeszközök irányításából és a társadalmi termelőeszközökkel előteremtett jövedelem elosztásából.

Az öngazgatású hatalmi rendszer szervezeteinek, közösségeinek és intézményeinek gerincét tehát a dolgozóknak az a joga és kötelezettsége képezi, hogy dolgoznak a társadalmi termelőeszközökkel, irányítsák őket és döntsenek a munkafeltételekről és a javak elosztásáról.

Az öngazgatás fejlettségi foka azzal is mérhető, hogy milyen mértékben élhetnek a dolgozók munkára való jogukkal, milyen mértékben vesznek részt a termelés irányításában, mindenekelőtt pedig, hogy milyen mértékben döntenek a dolgozók a megtermelt javak és értékek elosztásáról, a jövedelmi feltételekről. Amennyiben a dolgozók és küldötteik a szervezetekben, közösségekben és intézményeikben csupán a munkára való jogukkal élnek és termelést irányítják, az előteremtett értékek elosztásáról és jövedelemszerzés feltételeiről pedig mások, a dolgozóktól elidegenült hatalmi központok döntenek, akkor ez csak névleges munkásöngazgatás. Az effajta öngazgatásban a dolgozók csak a munkára formálhatnak jogot. (Ez a jog pedig nem egyéb mint a klasszikus munkajogviszony, amelyet nem csak a jelenlegi, de a korábbi társadalmi rendszerekben is szerezhettek a munkások.) A dolgozók értéket, jövedelmet valósítanak meg, az viszont, hogy a megtermelt javakból mennyit vallhatnak a magukénak az egymással szemben álló erők viszonyától függ. Gondoljunk itt egyfelől a termelőmunkásokra, akik új értékeket állítanak elő, másfelől pedig a dolgozóktól elidegenült hatalmi központokra, amelyek a megnevezett értékek elosztását végzik. Ha tehát az öngazgatás abból merülne ki, hogy a dolgozók csak jogot formálnak a termelőmunkára, illetve élnek a munkára való jogaikkal és részt vesznek a termelőeszközök irányításában, de nem úgy a megvalósított értékek elosztásában; nem döntenek a javak elosztásáról és a jövedelemszerzési feltételekről, hanem ezt az elidegenült politikai és gazdasági hatalmi központok végzik, akkor az öngazgatás nem is különbözne más társadalmi rendszerektől. Hisz munkajogot már a korábbi és az összes jelenlegi társadalmi rendszerben is szereztek a dolgozók és többé-kevésbé éltek is vele, részt vettek a termelőeszközök irányításában, ám a megvalósított értékekről mindig mások döntöttek. Az effajta „gazdasági vagy termelési tanácsadás” többféle formája ismeretes, az „államszocializmus”, a „bürokratizmus szocializmus” és az „állam-pártiszocializmus” rendszereiben, a tőkés társadalmakban pedig participáció, „munkásellenőrzés” és „üzemi demokrácia” névvel illetik a munkásság döntéshozatali és hatalmi formáit. Ezekben a dolgozók- és a munkásosztály *csupán némi részt kap a mások hatalmából*. Ez a hatalom azonban a dolgozóktól elidegenült, mert a kulcsfontosságú tisztségeket és ezzel a hatalmat is a munkásosztállyal nyíltan vagy leplezetten szemben álló osztály vagy réteg sajátítja ki. Az öngazgatás ezzel szemben munkáshatalom, ezért is különbözik minden korábbi és jelenlegi hatalmi rendszertől.

Az öngazgatás tehát a munkásosztály integrális hatalmi rendszere, a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló berendezése.

A szocializmus akkor éri el öngazgatású fejlődési szakaszát, amikor a munkásosztálynak a saját felszabadításáért folytatott szervezett politikai mozgalma és a termelőeszközök társadalmi tulajdonjogán alapuló reális öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok jogi és politikai vonatkozásban is intézményesített formát öltenek — amikor társadalmi berendezésé, hatalmi rendszerré alakulnak. A munkásosztály felszabadí-

tásáért folyó harc forradalmi szakaszaként megjelölt öngazgatás ennél fogva nem azonos a jogilag és politikailag intézményesített, hatalmi rendszerré, társadalmi berendezéssé alakított öngazgatással. Az első esetben történelmi foglyamatról beszélhetünk, amelynek hordozója a szervezett munkásosztály. A szocialista, öngazgatási, társadalmi-gazdasági viszonyok erőteljesek, lendületesek, mozgalmasak, változók. A második esetben pedig a munkásosztály hatalmi rendszeréről van szó, amely viszonylag statikus jelenség. Vita tárgyát képezheti tehát a munkásosztály öngazgatásért folytatott szervezett politikai mozgalma és a hatalmi rendszert alkotó öngazgatási szervezetek, közösségek, intézmények viszonya. Az öngazgatásért folytatott politikai harc és az öngazgatási hatalmi rendszer szervezeteinek, intézményeinek és közösségeinek viszonyában a politikai harcnak, mozgalomnak mindig erősebbnek kell lennie a társadalmi berendezés intézményesített öngazgatási formáinál. A munkásosztály öngazgatásért folytatott politikai harcának mindig meg kell őriznie autentikus osztályjellegét, önállóságát és erősebb politikai pozícióját. Az öngazgatás csak akkor és olyan mértékben épülhet ki, amilyen mértékben a munkásosztály a saját felszabadításáért vívott forradalmi harca öngazgatási, politikai és jogi értelemben is intézményesített formát ölt, és a munkásosztály kezében lévő öngazgatási szervezetek, közösségek, intézmények egységes rendszerét alkotja.

A munkásosztály szervezett forradalmi mozgalma állandóan változó, a hatalmi rendszert képező öngazgatás viszont annál kevésbé. Az öngazgatás hatalmi szervezeteit, közösségeit szüntelenül a bürokratizálódás fenyegeti, a munkásságtól elidegenült hatalmi központokká deformálódhatnak. Ezek a szervezetek elfojthatják a munkásosztály politikai harcát, fölé kerekedhetnek annak az osztálynak, amely létrehozta őket. A hatalmi rendszer megtestesítői, a szervezetek, intézmények és közösségek a munkásosztálytól elidegenült hatalmi központokká torzulhatnak. A munkásosztály politikai szervezeteinek, a forradalmi mozgalom hordozóinak (az élcsapatot képező Kommunista Szövetségnek és a szakszervezeteknek) kell biztosítaniuk, hogy a társadalmi berendezés intézményei eredeti rendeltetésüknek megfelelően fejtsék ki ténykedésüket, illetve, hogy a mozgalom ne azonosuljon a társadalmi berendezés szervezeteivel, közösségeivel és intézményeivel, vagyis a hatalmi rendszerrel. Mi több az öngazgatási harcnak, a szervezett forradalmi mozgalomnak bizonyos értelemben távol kell tartania az öngazgatás hatalmi rendszerét, a szervezeteket, közösségeket, intézményeket, bírálón viszonyulni hozzájuk és megőrizni a mozgalom forradalmi osztályjellegét, autonómiáját és erősebb politikai pozícióját. A mozgalom elhivatottságát, autonómiáját, különösen pedig a társadalmi berendezéshez, az öngazgatás hatalmi rendszeréhez viszonyított erősebb politikai pozícióját feltétlenül óvni kell, mert ezek akadályozhatják meg, hogy a berendezés elfojtsa a mozgalmat, hogy az öngazgatási szervezetek, közösségek és intézmények a munkásosztálytól elidegenült (gazdasági, politikai, ideológiai) hatalmi központokká váljanak. A munkásosztály szervezett politikai-forradalmi harca az ön-

igazgatási társadalmi berendezés, hatalmi rendszer és annak szervezetei, közösségei, intézményei irányában tanúsított effajta viszonyulásával döntő befolyást gyakorol a hatalmi rendszerre, a társadalmi berendezésre, következésképp az öngazgatási szervezetek, közösségek és intézmények munkája, tevékenysége is dinamikusabb lesz, a társadalmi igényeknek megfelelően változó, intézményesített megoldásokkal. Ezért is az öngazgatási rendszer szervezeteinek, közösségeinek és intézményeinek gyakori átszervezése az öngazgatás fejlődése során jelentkező szükségszerűség, amely egyben kiváló ellenszere az öngazgatási hatalom bürokratizálódásának.

Ezzel távolról sem merítettük ki a társadalmi berendezés és a politikai mozgalom viszonyának valamennyi fontos kérdését. A problémát csak tetézi, hogy az öngazgatási mozgalom hordozói, a munkásosztály politikai szervezetei is bürokratizálódásra hajlamosak. A politikai szervezetek is kiválhatnak a mozgalomból, azonosulhatnak a hatalmi rendszerrel, annak szervezeteivel, közösségeivel, intézményeivel és elidegenülnek a munkásosztálytól.

A kommunista mozgalom, vagyis a munkásosztály felszabadításáért vívott harc bonyodalmai akkor támadnak és bontakoznak ki igazán, amikor a munkásosztály fegyveres forradalommal vagy más úton kezébe ragadja a hatalmat. Ugyanis az osztályellenség ezután már nehezen ismerhető fel. Az osztályellentétek már nem olyan egyértelműek és világosak, a forradalom katonái megerősített állásaikból nem tüzelhetnek ellenségre, mert a szemben álló fél már nem frontális harcot folytat. A Ha nem velünk, ellenünk! jelszót kiválóan alkalmazhattuk a népfelszabadító háborúban, a fegyveres forradalomban. A fegyveres harc befejeztével, azonban ez a módszer többé nem vált be. A szocialista állam megalapítása után és az állam elhalása során (az öngazgatás bevezetésével) végleg a múltté lesznek a forradalom előtti nyílt osztályellentétek és a szocialista forradalom frontális összeütközései. A munkásosztály hatalomra jutása után jelentkező fonák helyzetekből természetesen van kiút, ám a felmerülő problémák megoldási módszerében sok a véletlen és váratlan momentum. Ezek pedig elhomályosítják a forradalmi romantikát, szertefoszlatták a szocializmusról, különösen pedig az öngazgatásról alkotott szép véleményeket, melyek szerint a szocializmus és az öngazgatás egy idillikus, konfliktusok nélküli társadalom.

Az öngazgatási forradalmi-politikai mozgalom és az öngazgatási társadalmi rend viszonyát taglaló, szükségszerűen felvetett témát nem részletezzük tovább. Visszatérünk inkább az írásunk elején felvetett kérdésekhez.

Az öngazgatási szervezeteknek, közösségeknek és intézményeknek demokratikusoknak kell lenniük, hogy általuk, pontosabban kereteiken belül kifejezésre jussanak a különböző nézetek, ellentmondásos érdekek, de ugyanakkor elég erőseknek és alkalmasaknak arra, hogy ezeket az érdekeket sikeresen egyeztessék.

Az öngazgatás ugyanis sem történelmi folyamatként sem a munkás-

osztály felszabadításáért vívott politikai mozgalomként de mint szocialista társadalmi-gazdasági, más szóval termelési viszony és mint az egymással sokoldalú kapcsolatban álló szervezetek, közösségek, intézmények rendszere sem idillikus, konfliktusmentes társadalom.

A jugoszláv társadalomban több réteg van, hazánk szociális és nemzeti összetételét illetően is heterogén társadalom. Ebből következik, hogy társadalmunkban különböző érdekek nyilvánulnak meg. A különféle, elmentmondásos és kizárólagos ellentétek sokaságát találjuk. Az érdekek sokfélesége nem az öngazgatás következménye, mert ezek megelőzték az öngazgatást. Öngazgatású társadalmunkban az említett érdekek a tőkés rendszer és a szocialista forradalmat követő bürokratikus etatizmus maradványai. A kapitalizmus és a bürokratikus szocializmus ugyanis olyan éles szociális, nemzeti és osztályellentéteket hagyott örökségül, hogy az öngazgatású szocializmus sohasem küzdheti le őket teljes egészében. Ezenkívül az öngazgatású társadalomnak is megvannak a sajátos elmentmondásai, s miközben a korábbi rendszerek maradványainak felszámolását szorgalmazza, szaporítja a saját elmentmondásait. Ezeket azonban már csak azok oldhatják meg, demokratikus módszerekkel, egyeztetéssel, akik tulajdonképpen az előidézőik.

Az öngazgatás tehát semelyik fokán sem eredményezhet homogén szociális és nemzeti társadalmat. Az öngazgatás magasabb foka már már a döntéshozatali egyenlőséget jelzi, azonban a teljes szociális nemzeti egyenlőség még itt is irreális. Abszolút egyenlőség csak a bőség társadalmában lehetséges, amikor majd a mindenki munkája szerinti elvet végérvényesen a mindenki képességei szerinti és mindenkinek a szükséglete szerinti elv váltja fel. Ez viszont már a kommunizmus lesz.

Az öngazgatású társadalom, illetve a szocializmus most is és később is mindig heterogén társadalom marad. Az öngazgatásban ugyanis mindig lesznek különböző és ellentétes, elmentmondásos érdekek. Logikus a következtetés tehát, hogy mai társadalmunk is elmentmondásos és a jövőben sem lesz konfliktusmentes. Az öngazgatású szocializmus, az öngazgatás magasabb fejlettségi foka tehát nem abban különbözik a korábbi társadalmi rendszerektől, hogy mentes az ellentétektől, hanem hogy ezek többé nem osztályellentétek. Szögezzük le: az öngazgatás nem konfliktusmentes, de a hagyományos értelemben vett osztályok már megszűntek, tehát az ellentétek, összetűzések sem klasszikusak.

Ma is vannak, és tekintet nélkül az öngazgatás fejlettségi szintjére, mindig is lesznek ellentétes érdekek, amelyeknek képviselői különböző öngazgatási szervezetekbe, közösségekbe, intézményekbe csoportosulnak és érdekeiket ők maguk vagy küldötteik által egyeztetik és érvényesítik, öngazgatási alapon.

A különböző öngazgatási érdekek képviselőit, hordozóit csak akkor lehet identifikálni, ha a szervezetekben, közösségekben, intézményekben maguk nyilváníttják ki érdekeiket és igyekeznek érvényt szerezni nekik.

Az öngazgatású szocializmus, az öngazgatású társadalom konfliktusai különböznek a klasszikus osztálytársadalom összetűzéseitől. Az anta-

gonisztikus osztályok érdekei ugyanis könnyen felismerhetők, mivel hordozóik, szószólóik más-más osztályhoz tartoznak. Érdekeiket osztályharc útján váltják valóra, attól függően, hogy milyen a szemben álló osztályok erőegyensúlya.

A különböző és gyakran ellentétes öngazgatási érdekek képviselői, különböző öngazgatási szervezetekbe, közösségekbe, intézményekbe tömörülnek, hogy érdekeiknek érvényt szerezzenek.

Az öngazgatású szocializmus mai (és talán mindenkori) konfliktusai, amelyeket az ellentétes, gyakran kizárólagos érdekek váltanak ki, nem kóros betegségek és nem politikai kudarc. (Itt jegyezzük meg, a konfliktusos helyzeteket, amelyeket képtelenek vagyunk demokratikusan megoldani, vagy esetleg nem demokratikusan oldjuk meg, rendszerint kellemtelen eseményként szoktuk elkönyvelni.)

Az öngazgatású szocializmus csak akkor kóros társadalom: 1) ha munkásosztály felszabadításáért vívott szervezett politikai és forradalmi mozgalomban, 2) a fennálló társadalmi-gazdasági viszonyokban, az értékek megteremtésében és a jövedelem elosztásában, 3) az öngazgatási szervezetekben, közösségekben, intézményekben, tehát a társadalmi rendszerben: a) nem nyilváníthatók ki szabadon a különböző, ellentétes és kizárólagos érdekek, b) ha lehetetlen az érdekegyeztetés, c) ha nem demokratikusan történik az érdekegyeztetés, d) és ha az érdekegyeztetés nem jár a várt eredménnyel.

A konfliktus tehát, benne foglaltatik az öngazgatás fogalmában és nem jelenti az öngazgatású társadalom betegségét, sem politikai kudarcát. Ilyesmiről csak akkor beszélhetünk, ha a különböző érdekek nem nyilváníthatók ki szabadon és ha az öngazgatás képtelen a saját ellentmondásait demokratikusan és sikeresen kiküszöbölni.

Az öngazgatás úgy is, mint szervezett forradalmi-politikai mozgalom, úgy is, mint a társadalmi-gazdasági viszonyok összessége, de a termelőeszközök társadalmi tulajdonján alapuló hatalmi rendszerként is különbözik a „monolit” állami vagy bürokratikus szocializmustól, amelyben az állam és pártbürokrácia homogén társadalom látszatát keltve elfojtja az ellentéteket. A különbséget éppen az teszi, hogy az öngazgatási mozgalomban, az öngazgatási szervezetekben, közösségekben, intézményekben kifejezésre juthatnak a különböző nézetek és ellentétes érdekek, amelyeket azután képviselőik egyeztetnek, nem pedig a tőlük elidegenült hatalmi központok, gazdasági és politikai szervek. Úgy is mondhatnánk: Az öngazgatási demokrácia fokmérője a különböző és ellentétes érdekek megnyilvánulása, anélkül, hogy ez csökkentené az öngazgatás értékét, illetve hogy képes-e az öngazgatás az ellentétes érdekek érvényesítése mellett is a saját bővített újratermelésére.

Az öngazgatási demokráciát elsősorban azzal kell mérni (1) milyen mértékben juthatnak kifejezésre az öngazgatási szervezetekben, közösségekben, intézményekben, egészében tehát a hatalmi rendszerben a különböző érdekek és ellentétek, (2) mennyire tudnak maguk a különböző érdekek képviselői, vagy küldötteik az öngazgatási szervezetekben nyilván

vánosan is szembehelyezkedni véleményt nyilvánítani, a közösen elfogadott magatartási formák betartása mellett. (Ez utóbbi annyit jelent, hogy elsősorban az érvek és nem a személyek szembesítéséről van szó és az érdekek egyeztetése során az érvek ereje, nem a személyek tekintélye a döntő.)

Amennyiben az öngazgatási szervezetek, közösségek, intézmények nem eléggé demokratikusak és nem engedik kifejezésre jutni a különböző, ellentétes érdekeket, mindig fennáll az a veszély (pontosabban a hatalmi rendszert fenyegetné az a veszély), hogy azok az emberek, mindenkéltől dolgozók, akik érdekeiket nem fejezhették ki a rendszer szervezeteiben, kiválnak és más módon szervezkednek; nyíltan vagy burkoltan konfliktusba kerülnek a rendszerrel, szervezeteivel, közösségeivel vagy intézményeivel.

Ha a rendszerben (szervezetekben, közösségekben, intézményekben) kinyilvánított sok-sok különböző és ellentétes érdeket nem az érintett dolgozók, polgárok, vagy küldötteik egyeztetik és oldják meg, hanem valamely az érdekek hordozóitól elidegenült erő, akkor ez a különböző érdekek hordozói felett álló hatalommá válik. Ez elkerülhetetlenül két negatív következményt von maga után. Először is lehetetlenné teszi a különböző, avagy ellentétes érdekek demokratikus egyeztetését és megvalósulását, másodsor pedig sor kerülhet a döntőbíró szerepét játszó elidegenült hatalmi szerv, vagy szervezet és a különböző érdekek hordozói közötti összetűzésre. A mérvadó hatalmi szervezettel ellentétbe kerülnek nem csak azok, akik nem remélhetik, hogy a szervezet számukra kedvező döntést hoz és valóra váltja érdekeiket, hanem általában a különböző érdekek hordozói valamennyien. Az ilyen helyzet kiválthat egyfajta magatartási formát. Előidézi a behízelt viselkedést, a túlbuzgó hűséget a hatalmi központokban kulcsfontosságú pozíciót betöltő személyek iránt, akik ennek következtében az érdekek hordozóival úgy is viselkedhetnek, mint alattvalóikkal... Ez sok-sok dilemma, lelki meg-rázkódtatás okozója lehet, bizalmatlanságot, gyanúsítgatást, kulisszák mögötti harcot, fondorlatot, ármánykodást és megvesztegetést válthat ki.

Ha a társadalmi rend szervezeteiben, közösségeiben, intézményeiben kinyilvánított különböző és ellentétes érdekek hordozói vagy az őket képviselő küldöttek nem nyilvánosan, nem demokratikus úton és nem eredményesen, ésszerűen oldják meg, akkor három különböző lehetőség nyílik: először is az ellentétek demokratikus módszerekkel történő megoldásának hiányában némely (rendszerint a téves) érdekek képviselői nyomással, rákényszerítéssel igyekeznek érdekeiknek érvényt szerezni, sőt a hasonló, vagy azonos érdekek hordozói nem formális és nem öngazgatási szervezkedésbe kezdenek; másodsor az érdekek képviselőinek formális, vagy tényleges beleegyezésével új döntéshozatali központ alakul ki, amely a különböző és ellentétes érdekek hordozói felett áll — esetleg előfordulhat az is, hogy a döntés jogát egy már meglévő, de ugyancsak az érdekek hordozói felett álló és tőlük elidegenült központnak adják át; harmadsor az is előfordulhat, hogy egy adott pillanatban vagy egy

bizonyos ideig a rendszer szervei bizonyos okokból kifolyólag képtelenek demokratikusan egyeztetni és valóra váltani a különböző érdekeket. Mindez valójában anarchiára ad lehetőséget. A rendszer, az öngazgatási szervezetek, közösségek, intézmények gyengülni kezdenek, bekövetkezhet az egész rendszer széthullása. Mint általában az anarchia, ez is ellenforradalmat okozhat, a totalitarizmus bevezetését vonhatja maga után, amely az adott helyzetben a tömegek számára is elfogadhatónak tűnhet az anarchia, a lehetséges, vagy tényleges ellenforradalom leküzdésére. Jobbik esetben az előbb felsorolt lehetőségek helyett egy harmadik változat következik be: a munkásosztály forradalmi, politikai mozgalma „menet közben” átszerveződik, az öngazgatási szervezetekben radikális változtatásokat eszközöl, vagy visszatér a kiindulóponton és előlről kezdi az öngazgatást merőben új szervezetek, közösségek és intézmények létrehozásával.

Valamivel több teret szenteltem annak leírására, mi történhet nem csak elméletben, hanem ténylegesen a valóságban is akkor, ha (1) az öngazgatási rendszer nem eléggé demokratikus ahhoz, hogy a polgárok, a dolgozók szabadon kinyilváníthassák különböző és gyakran ellentétes érdekeiket, ha (2) érdekeiket az öngazgatási szervezetekben nem maguk a polgárok vagy küldötteik rendezik, ha (3) a rendszer és szervezetei valamely oknál fogva képtelenek megoldani a különböző és ellentétes érdekeket és ha (4) a megnyilvánuló érdekek demokratikus rendezése egyben nem eléggé eredményes is.

Szögezzük le még egyszer: hogy milyen mértékben valósult meg a demokrácia az öngazgatásban, azt elsősorban azzal kell mérni, hogy mennyire juthatnak kifejezésre az öngazgatási társadalomban a különböző érdekek és az öngazgatási szervezetekben, intézményekben, közösségekben vajon maguk az érdekeltek és küldötteik rendezik-e érdekeiket. Az öngazgatás stabilitása, ereje pedig azzal mérhető le, hogy mennyire képes az azonos, a különböző és az ellentétes érdeket demokratikusan és eredményesen megvalósítani.

Az öngazgatásnak mint szervezett forradalmi, politikai mozgalomnak, úgy is mint a társadalmi-gazdasági viszonyok összességének és úgy is mint hatalmi rendszernek meg kell valósítania az említett két követelményt, mert ezek az öngazgatás ismérvei, amelyek nélkül nincs is igazi öngazgatás. Az elmondottak legkifejezettebben az öngazgatásra mint a termelőeszközök társadalmi tulajdonjogán alapuló társadalmi rendszerre érvényesek.

Végezetül az öngazgatási szervezetek, közösségek és intézmények jellegéről mondanék néhány szót.

Az öngazgatás jelenlegi fejlettségi fokán még nem kelhetett életre az az elképzelés, hogy minden dolgozó és polgár minden kérdés eldöntésében maga is részt vegyen. Úgy vélem, hogy egy szakember, aki napi 7—8 órát dolgozik a gép mellett, saját egzisztenciájának biztosításáért, az öngazgatás jelenlegi fejlődési szakaszában, a technológiai, gazdasági, szociális, oktatási, művelődési és általános társadalmi fejlődésnek ezen

a szintjén még nem bontakozhat ki mint univerzális öngazgató.⁴ A termelőerők és az öngazgatás fejlődésével mértani haladványszerűen sokasodnak a különböző és ellentmondásos érdekek az egész társadalomban és a társadalom egyes részeiben is. Az érdekek multiplikálódásából ered azután a dolgozóknak és a polgároknak az a joga, hogy különböző rendeltetésű és tevékenységű szervezeteket, illetve közösségeket hozzanak létre. Az öngazgatási szervezetek létrehozásának alapja és mércéje a dolgozók és polgárok érdeke, valamint az a tudat, hogy az általuk meg alapított szervezetekben megvalósíthatják érdekeik valamelyikét. Ez annyit jelent, hogy a termelőerők és az öngazgatás fejlődése során állandóan csökken az olyan univerzális, minden kérdésben illetékes öngazgatási szervezetek és intézmények száma, ahol mindenről határoznak, mindenről döntenek. Helyettük szakosított szervezetek alakulnak, amelyek csak egy-egy kérdés eldöntésében, egy-egy érdek kielégítésében illetékesek. Az emberek mindenekelőtt azoknak az öngazgatási szervezeteknek, közösségeknek és intézményeknek a munkájában vesznek részt, amelyek által megvalósíthatják nagyszámú érdekeik egyikét. Mivel a jövőben tovább növekszik a szakosított, illetve a meghatározott kérdések eldöntésében illetékes öngazgatási szervezetek száma és mivel nagyszámú és sokrétű érdekeit tekintve az ember totális lény, logikusan következik az is, hogy az ember egyidejűleg több szervezetben, közösségben és intézményben szervezkedik. Lehetetlen létrehozni egyetlen olyan öngazgatási szervezetet, intézményt vagy közösséget, amelyben az ember, vagy az emberek egy csoportja megvalósíthatja nagyszámú és különböző érdekei mind egyikét. Az öngazgatású társadalomban az egyenlő érdekek alapján az emberek tehát jogosan szervezkednek egyidejűleg több öngazgatási közösségbe és intézménybe. Az érdekszervezetek, közösségek és intézmények „élettartama” pedig attól függ, hogy mennyi időre van szükség ahhoz, hogy a dolgozók megvalósítsák azokat az érdekeiket, amelyek miatt létrehozták a szóban forgó szervezeteket.

A termelőerők és az öngazgatás fejlődésének természetéből következik tehát az érdekek mértani haladvány-szerű multiplikálása, az öngazgatás pedig mint forradalmi politikai mozgalom, mint hatalmi rendszer és mint a társadalmi-gazdasági viszonyok összessége jogot és lehetőséget ad a polgároknak, hogy érdekeiktől vezérelve különböző szervezetekbe és intézményekbe tömörüljenek. Az érdekek multiplikálásával együtt jár az úgynevezett specifikus öngazgatási szervezetek, közösségek és intézmények elszaporodása is, de ugyanakkor a különböző és ellentétes érdekek hordozói közötti viszonyok is gyarapodnak. Az érdekek megvalósítása végett szervezkednek öngazgatási közösségekbe és intézményekbe a polgárok, hogy ott saját maguk vagy küldötteik által egyeztessék érdekeiket.

Különböző és ellentmondásos érdekekkel együtt, így ahogy van, az öngazgatás összeférhetetlen, összeegyeztethetetlen a politikai pluralizmussal. A különböző és egymással ellentétes, vagy ellentmondásos érdekek hordozói nem tömörülhetnek különböző és eszmeileg ellentétes politikai pártokba. Ezért az öngazgatással egyaránt összeférhetetlen a több-

pártrendszer (a kapitalizmusra jellemző pártszervezkedés) és az egyetlen politikai párt hatalmán alapuló rendszer is (egy-pártrendszer a szocializmus sztálini változatában).

Az öngazgatás végső célja az ember totális felszabadítása, ez viszont csak akkor érhető el, ha az egyes szervezetekben, közösségekben és intézményekben, vagy segítségükkel és felszabadítás egyes fázisaiban az egyéniség „részei” szabadulnak fel. Az ember totális felszabadítását egyetlen szervezet, egyetlen közösség, vagy egyetlen intézmény sem tudja egymagában valóra váltani. Az öngazgatás iránt támasztott esetleges követelmény, hogy mindenki mindenről döntsön, illetve az univerzális öngazgatóról és univerzális öngazgatási szervezetekről alkotott elképzelés szinte utópisztikus. Az öngazgatási jogok, kötelezettségek és a felelősség bizonyos felosztásának és megoszlásának mindig lennie kell, sőt azt mondanám, hogy ez előfeltétele is az öngazgatás talán „megcsonkított”, de mindenképpen reális megvalósításának. Egy hosszabb történelmi folyamat során az ember a politikailag is szervezett öngazgatásban a többi emberrel társulva (és nem pedig elszigetelt egyénként) megvalósíthatja társadalmi lényének totális felszabadítását.

Még egyszer szeretném hangsúlyozottabban kiemelni és aláhúzni, hogy a dolgozóknak az a joga és kötelezettsége, hogy dolgozzanak, irányítsák a társadalmi termelőeszközöket, döntsenek a társadalmi érték felosztásáról, a jövedelmi viszonyok kialakításáról és a megvalósított jövedelem elosztásáról, elidegeníthetetlen és átruházhatatlan jog, amely minden dolgozót megillet, aki társadalmi termelőeszközökkel munkát végez. Ez az öngazgatási jog és kötelesség nem válhat egyetlen sajátos öngazgatási szervezet, vagy közösség kizárólagos jogává sem. A dolgozóknak éppen ez a joga, hogy dolgozzanak, irányítsák a társadalmi termelőeszközöket, döntsenek a társadalmi termék felosztásáról, a jövedelemszerzési feltételekről és a megvalósított jövedelem elosztásáról, képezi az öngazgatás gerincét. Csupán arról van szó, hogy ezeket az elidegeníthetetlen és átruházhatatlan jogokat nem valósíthatják meg egyetlenegy szervezetben, közösségben, vagy intézményben, hanem egyidejűleg több különböző öngazgatási szervezetben. Elidegeníthetetlen és átruházhatatlan jogaikat és kötelezettségeiket a dolgozók kétféleképpen valósíthatják meg: vagy ők maguk (közvetlenül) elsősorban az öngazgatási sejtekben, vagy meghatalmazott küldötteik által a többi öngazgatási szervezetben, amelyeket az öngazgatási sejtek alapítottak.

Fordította *Hornok Ferenc*

Jegyzetek

¹ Lenin szerint az osztályok az emberek nagy csoportjai, amelyek az adott társadalmi rendszerben különböznek egymástól. Más a termelőeszközök iránti viszonyuk, a társadalmi munkaszervezésben elfoglalt

helyzetük, ezek szerint pedig a társadalmi javakból való részesedést illetően is különböznek egymástól. Az osztályok az embereknek, azaz a társadalomnak olyan csoportjai, amelyek közül az egyik csoport a társadalom gazdasági rendszerében elfoglalt helyzetéből eredően magáévá teheti a másik csoport munkáját és munkájának eredményét.

Jugoszlávia munkásosztályáról nagyszámú meghatározás látott eddig is napvilágot. Ezek egymástól eltérőek, nem ritkán ellentétesek is. Legalább 30 különböző, vagy ellentétes meghatározást ismerünk. Ez egyben azt is jelenti, hogy a jugoszláv politikai teoretikusok körében eddig nem született megállapodás arra vonatkozóan mi is tulajdonképpen a jugoszláviai munkásosztály és kik alkotják. Idézem dr. Jože Goričar meghatározását, amelyet 1972-ben adott, és amely a jugoszláviai munkásosztály akkori szociális és politikai helyzete miatt is a legalkalmasabbnak tűnt. Goričar szerint a jugoszláv munkásosztályt az anyagi termelésben dolgozók alkotják, akik ennél fogva — bármi a gazdasági rendszerben elfoglalt szociális helyzetüket, a társadalmi munkaszervezésben vállalt szerepüket és a társadalmi javakból való részesedésük arányát illeti a legkevésbé vannak kiváltásos helyzetben.

(Az eredeti meghatározást Jože Goričar Prilog pitanju definicije radničke klase című írásában találjuk. Megjelent a Marksističke sveske 4. számában, a 82. oldalon. Kiadták Szarajevóban, 1972-ben.)

² Ebben a szövegben a szervezetek, közösségek és intézmények fogalma alatt az öngazgatási rendszer különböző és nagyszámú alkotmányos (konstitúciós) elemeit értem. A nagyszámú ellentétes érdekeknek megfelelően társadalmunkban megtaláljuk az egymástól különböző és egymással ellentétben álló szervezeteket, közösségeket és intézményeket. Mivel az öngazgatási társulás alapját képező mércék, ebből eredően pedig a szervezetek, közösségek és intézmények alaptevékenysége, szerepe és helyzete is rendkívül különböző, ebben a szövegben nem lehet (bár szükséges lenne) felsorolni, hogy mi mindent értünk a szervezet, mit a közösség, és mi mindent az intézmény fogalma alatt.

Csak a legelemibb tájékoztatás és az esetleges félreértések elkerülése végett röviden elmondom, mi értendő a megnevezett fogalmak alatt.

1. *Szervezeteknek* nevezem (1) azokat az öngazgatási szervezeteket, amelyekbe a dolgozók azért társultak, hogy megvalósítsák munkára való jogaikat és a munkából eredő jogaikat és kötelességeiket, vagyis azokat a szervezeteket, amelyekben a dolgozók munkaviszonyban vannak. Ezek pedig a: (a) a társult munka alapszervezetei, (b) munkaszervezetek, (c) összetett társult munkaszervezetek, (d) közös szolgálatok, (e) ügyviteli közösségek, (f) a munkaszervezetek tervezési és ügyviteli közösségei, (g) a társult munka alapszervezetek, illetve munkaszervezetek közösségei, (h) földművelésszövetkezetek, (i) különleges társadalmi fontosságú munkaszervezetek, (j) szerződéses társult munkaszervezetek. Szervezeteknek nevezem még (2) az ügyviteli bankokat, amelyeket a társult munka szervezetei alapítottak, hogy társítsák eszközeiket és kölcsön formájában használják a bankok pénzét, (3) a gazdasági kamarákat, (4) az ügyviteli szövetéseket, (5) a társult munka szervezetei által alapított öngazgatási érdekközösségeket, (6) a társult munka szervezetei által alapított

biztosító intézeteket, (7) a társadalmi-politikai szervezeteket (Komunista Szövetséget, a Szocialista Szövetséget, a szakszervezetet, a Szocialista Ifjúsági Szövetséget és a harcos szervezeteket), (8) a tudományos szervezeteket és szakegyleteket (közgazdászok, jogászok, szociológusok, mérnökök, technikusok, orvosok stb. egyleteit), (9) a különböző társadalmi szervezeteket (sport-, művelődési stb. egyesületeket), (10) és a polgárok különféle egyesületeit.

2. A *közösség* fogalma alatt a (1) helyi közösségeket, (2) a társadalmi-politikai közösségeket (községeket, tartományokat, köztársaságokat és a szövetséget), (3) valamint a különféle öngazgatási érdek-közösségeket értem.

3. Az *intézmények* az alkotmány, a törvények és öngazgatási aktusok alapján fel vannak hatalmazva arra, hogy formális-jogi és tényleges döntéseket hozzanak. Ide tartoznak (1) a személyes véleménynyilvánítás különböző formái, például a referendum, (2) a munkástanácsok, és az öngazgatás más szervei, valamint az ügyviteli szervek a társult munka szervezeteiben, (3) a társult munka szervezetei által létrehozott szervezetek és közösségek öngazgatási és ügyviteli szervei, (4) a földművesszövetkezetek öngazgatási és ügyviteli szervei, (5) az ügyviteli bankok közgyűlése, valamint a közgyűlés végrehajtó bizottságai és ügyviteli szervei, (6) a gazdasági kamarák igazgatási és ügyviteli szervei, (7) a társult munka szervezetei által alapított és az anyagi termelés céljait szolgáló öngazgatási érdekközösségek és szervezetek öngazgatási és ügyviteli szervei, (8) a biztosító közösségek közgyűlése és ügyviteli, valamint végrehajtó szervei, (9) a helyi közösségek választmánya és tanácsa, valamint politikai végrehajtó szervei, (10) a társadalmi-politikai közösségek (községek, tartományok, köztársaságok és a szövetség) közgyűlése, valamint politikai-végrehajtó és igazgatási szerveik, (11) a társadalmi-politikai közösségek (az alkotmány és törvény értelmében alapított) más szervei, (12) az öngazgatási érdekközösségek közgyűlése és végrehajtó szervei, (13) a társult munka bíróságai, (14) az öngazgatási ügyészségek, (15) az alkotmányos bíróságok, (16) az „állami” igazságszolgáltatási szervek (a gazdasági és a rendes bíróságok, közvádlok és közjogvédők stb.).

³ A 7. pontban megfogalmazott (leírt) öngazgatás a leginkább különbözik a politikai terminológiában állami-pártrendszeri, vagy bürokratikus szocializmus fogalmával illetett hatalmi rendszertől. Tulajdonképpen a szocializmus sztálini változatáról van szó (mindenekelőtt mint gyakorlatról és részben mint nyilvánosan hangoztatott elméleti koncepcióról), amelyben a hatalom legfőbb része, különösen a politikai és gazdasági hatalom az állam- és pártvezetőség kezében összpontosul. Az állam- és pártvezetőség tagjai közvetlenül, személy szerint gyakorolják a hatalmat és hatásuk révén, intézményesített formában (például „a párt Központi Bizottsága és a kormány határozata” alapján) döntenek arról mennyi és milyen hatalmat ruháznak át a hierarchikus rendszer alján álló hatalmi szervekre. Sőt ezen túlmenően a párt- és állami bürokrácia vezetői arról is döntenek, hogy az általuk átruházott politikai és gazdasági hatalmat az alárendelt szervek hogyan és mire alkalmazzák (például ha pénzről van szó mire költség).

A bürokratikus államszocializmus gazdasági és politikai hatalmi koncepciója a hatalomfelosztás gyakorlata szöges ellentétben áll az öngazgatású szocializmusban érvényesülő hatalmi rendszerrel, a hatalommegosztás irányával, és a hatalom adagolásával.

Az első esetben (az államszocializmusban) a legnagyobb hatalom az állam- és pártvezetőség kezében összpontosul. A politikai és gazdasági hatalom hordozói és megtestesítői a legmagasabb párt- és államfunkcionáriusok, vagyis ezeknek kislétszámú, úgynevezett perszonális uniója. A hatalomátruházás iránya lefelé mutat. A párt- és államfunkcionáriusok döntenek arról, hogy mekkora hatalmat adnak át a ranglétra alsó fokozatainak helyet foglaló szerveknek és arról is ők határoznak, hogy az alsóbb szinten miként és mire „használják” fel a hatalmat.

A második esetben (az öngazgatású szocializmusban) a legnagyobb politikai és gazdasági hatalom éppen mikro-szinten, az öngazgatási sejtekben (vagyis a társult munka alapszervezeteiben, helyi közösségekben és közösségekben) összpontosul. A hatalom megtestesítője és hordozója a munkásosztály és a munkásosztály eszmei szövetségesei. A hatalom átruházása, vagy adagolásának iránya itt felfelé, a makroszint felé mutat. Az öngazgatási sejtekben a munkásosztály és eszmei szövetségesei (esetleg meghatalmazott küldötteik) döntenek arról, milyen és mekkora hatalmat ruháznak át a „felettük” álló különböző szervezetekre, közösségekre és intézményekre. Ők határoznak egyben arról is, hogy a „felsőbb” szervek mire használják fel a hatalmat.

Az államszocializmusban a hatalom szervezése és káderfelépítése a bürokratikus centralizmuson alapszik. A bürokratikus centralizmus az államszocializmus fennmaradásának fontos feltétele. Az öngazgatási szocializmus politikai rendszerében, a káderfelépítésben és a társadalom szervezésben a demokratikus centralizmus érvényesül. A demokratikus centralizmus az öngazgatás politikai rendszerének, az öngazgatás megvalósulásának és egészében az öngazgatási társadalom stabilitásának fontos tényezője.

Tapasztalataink arról tanúskodnak, hogy a dolgozóról és általában az emberről mint univerzális öngazgatóról alkotott elképzelés és az univerzális szervezetekről, közösségekről, intézményekről alkotott elgondolás a gyakorlatban nem igazolódott be, utópisztikus maradt.

Rezime

Teorijska koncepcija samoupravljanja

Samoupravljanje je višeznačna, univerzalna i ono zbog toga treba da se razmatra iz više aspekata. U ovom tekstu pokušaćemo dati teorijski odgovor na pitanje: šta je u stvari samoupravljanje i koja su njegova bitna obeležja?

Samoupravljanje je pre svega revolucionaran, politički organizovan pokret radničke klase za sopstveno oslobađanje. Stoga samoupravljanje je u pravom smislu istorijski proces. Nosilac tog procesa je radnička klasa, koja da bi uspešno realizovala sopstveno razotudjenje mora biti politički organizovana.

Samoupravljanje je, dakle, proces transformisanja društvene moći radničke klase iz ruku političke i državne birokratije direktno u ruke radnika. O njemu (o samoupravljanju) možemo govoriti, kao o procesu stvaranja asocijacije slobodnih proizvođača, realnih društveno-ekonomskih odnosa, a čitav taj proces zasnovan je na društvenoj svojini sredstava za proizvodnju.

Na svim stepenima funkcionalne i teritorijalne a i horizontalne i vertikalne organizacije društva u samoupravljanju postoji mnoštvo raznovrsnih organizacija, zajednica i institucija, koje su međusobno delegatskim sistemom povezane. One su u rukama radničke klase koja u njima ima većinu.

Kičmu samoupravljanja čini pravo i dužnost radnika, da rade i upravljaju društvenim sredstvima za rad, da odlučuju o raspodeli novostvorene vrednosti, da odlučuju o uslovima i rezultatima svoga i zajedničkoga rada. Stepem ostvarenosti samoupravljanja dakle može se meriti time u kolikoj meri ostvaruju radnici ta svoja prava, u kolikoj meri oni ostvaruju svoje raznovrsne, često i protivurečne interese.

Summary

The Theoretic Conception of Selfmanagement

Selfmanagement has multiple meaning, it is universal therefore it should be considered from various aspects. This study is an attempt to answer the question: what is actually selfmanagement and which are its marked characteristics.

Selfmanagement is above all a revolutionary, politically organized movement of the working class aimed at self-liberation. Therefore selfmanagement is a genuine historical process. The fulfillment of this process rests upon the working class which should be politically organized in order to perform the task of its own desalienation.

Selfmanagement is therefore a proces of transition where decision-making is being shifted from political and government bureaucracy under the direct control of the working class. We can consider it an introduction of more realistic socio-economic relations and creation of the association of free producers, the whole process being based on socially owned means of production.

On all degrees of functional and territorial as well as horizontal and vertical organization in a selfmanaging society there is a number of various organizations, associations and institutions closely connected by the delegate system. These are under the control of the working class as they have the majority in them.

Selfmanagement is based on the rights and duty of the worker to work and manage the society and the socially owned means of production, to decide on the distribution of newly created value, to decide about the conditions and results of their individual and collective labour. Whether or not selfmanagement has been successful is best appreciated by the degree the workers perform their rights i.e. to what extent they manage to look after and maintain their own, often contradictory, interests.

(J. J.)